

belül a népi alacsony kultúra; az a kultúra, amely gyökeresen magyar művészetet és irodalmat terem, amely az áthagyományozás következetességével apáról fiúra száll, saját belső struktúrájának törvényei szerint idegen kultúrákból s a honi magas kultúrából asszimilál, amelyben egy nép multja és lelke él, amely eggyé teszi mindazokat, akik emlőin nevelkedtek, s amely, mint a Föld-anya, új erőre kelti az ő Anteusát, a magas nemzeti kultúrát, valahányszor tétközlő fiúként fáradtan visszahanyatlik paraszti, lenézett anyjához.

Ma, mikor háború van nemcsak a népek, hanem a kultúrák között is, minden nevelőnek Apor Péter aggodalmával kell számbavennie, terjesztenié, ápolnia kultúránk népi alapjait. Különösen fontos ez a nagyvárosi iskolákban, amelyeknek tanulói maguk erejéből a legnehezebben láthatnak idáig. Amikor tehát a tanár tanítványai lelkét fokról-fokra megnyitja a magas kultúra elemei előtt, egyik szemével mindig e kultúra népi alapjait kell vizsgálnia, e kettőt egymással szoros összefüggésben, mint egymásból élő egészet közölnie. Csak így érheti el, hogy tanítványai lelkében az igazi magyar kultúra körvonalaí bontakozzanak ki. S ha a magyar irodalom tanítását az első osztálytól kezdve ezen az alapon építi fel, talán kevesebbet kell panaszkodnia a miatt, hogy nagyvárosi tanítványai a klasszikus magyar irodalmat nem értik és nem élvezik.

Pénzes Balduin.

S Z E M L E.

Tervék, javaslatok, dokumentumok.

Emlékeimből.¹

(1921)

Irta: **néhai Erődi-Harrach Béla dr.**

A budai kir. kath. egyetemi főgimnáziumban eltöltött próbaév után kerültem az 1872/73-ik iskolai év elején a józsefvárosi reáliskolához, mint helyettes tanár. Iskolánk akkor fennállása második évében a Bodzafa-utcában (most Rökk Szilárd-u.) volt elhelyezve abban a házban, melyben most a Rákosi Jenő Hírlapvállalata szolgálja a magyar kultúra ügyét. Innen kezdve tíz évig tanítottam benne. Az iskolai év végén 1873 júliusában, a székesfőváros közgyűlése a magyar és német nyelv és irodalom tanszékére a velem

¹ Kísérletként helyet óhajtok adni ebben az új, Szemle c. rovatunkban pedagógiai érdekű javaslatok és tervek mellett, kiadatlan nevelés- és iskola-történeti dokumentumoknak is, melyek nyilvános levél- és irattárakból vagy magánosok levelestárából kerülnek elő s bepillantást engednek elmúlt idők pedagógiai gondolkodóinak, oktatóinak, tanügyi szervezetek dolgozó tagjainak

együtt pályázó Pramer Ágosttal szemben engem választott meg egyhangú felkiáltással. Tanárom, *Toldy Ferenc*, anélkül, hogy őt arra felkértem, vagy tudtam volna róla, meleg felszólalással ajánlott megválasztásra. Ismert engem tanárom irodalmi munkásságomból is, amire hivatkozott ajánlásában. Az első havi rendes tanári fizetéssel a bécsi világkiállításra utaztam.

Közel tízévi tanárságom alatt főtárgyam a magyar nyelv és irodalom volt. Mellékesen tanítottam rövid ideig német és francia nyelvet s földrajzot, mely utóbbi tantárgyban *Hunfalvy János* volt tanárom az egyetemen. Itt emlékezem meg mindjárt egyetemi tanulmányaimról is. Nem volt az egyetem leckerrendjében nyelvi kurzus, melyen részt nem vettem volna. Hallgattam a magyaron kívül német irodalmat *Riedl Szendétől*, latint *Szepessy Imrétől*, görögöt *Télyf Ivántól*, franciát *Collaudtól*, olaszt *Messitől*, angolt *Lewistől*, szláv nyelveket *Ferencz Józseftől*. A történelmet *Somhegyitől* és *Kérégyártó Árpádtól*, a filozófiát *Horváth Cyrilltől* hallgattam. A görög nyelv újjörög és erasmusi kiejtése körül akkor Télfy és Szepessy között szenvedélyes és meglehetősen kíméletlen irodalmi harc folyt, mely az egyetem falai közé is elhatott. Én Télfy mellett az újjörög kiejtés híve voltam, amiért tanárom nagyon kedvelt s bevezetett a görög kolónia tagjainak a dunaparti Steingassner (most Britannia) kávéházban tartott esteli találkozó helyére, az »ellenikí trapezá«-hoz, ahol alkalmam volt a Törökországból magammal hozott új-görög nyelvi ismereteimben nagyobb gyakorlatra szert tenni. Itt említem meg, hogy többedmagammal *Hóman Ottó* pindarosi kollégiumát hallgatva, egy napon küldöttségileg kerestük fel s kértük meg őt, hogy Pindaros ódáit újjörög kiejtéssel olvassa, vagy nem látogatjuk előadásait. Ő, úgy ahogy tudta, eleget tett kívánságunknak.

életébe és munkásságába, nevelői lelkivilágukba, tanügyi rendszerek és hatóságok terveibe, oktató intézmények történetébe, stb. E kísérletünk analógiáját pl. az *Irodalomtörténeti Közlemények*, vagy a *Századok* adattáraiban találhatják meg olvasóink. Számítunk rá, hogy időnkint jeles magyar elméleti és gyakorlati pedagógusaink nevelési, tanítási kérdésekre vonatkozó közérdekű levelezése, emlékezései, irodalmi formát öntött gondolatai, régiebb és újabb századok elvi jelentőségű rendeletei, tantervei s egyéb oktatástörténeti jelentőségű iratai fogják új rovatunknak ezt a részét gazdagítani. Szándékunk mindannyiszor néhány kísérő szóval vázolni vagy jelezni a közölt dokumentumok jelentőségét is, mintegy szempontokat nyújtva a közlemény használatához és értékeléséhez. — Reméljük, hogy az ilyen természetű adalékok egybegyűjtése idővel becses forrásává válhatik művelődésünk történetének, illetőleg nevelés- és oktatásügyünk fejlődésére vonatkozó ismereteinknek s olyan jeles speciális neveléstörténeti anthológiák létrejöttére adhat anyagot és alkalmat, aminő pl. *Julius Ziehen-nek* valóban érdekes könyve: *Aus der Studienzeit. Ein Quellenbuch zur Geschichte des deutschen Universitäts-Unterrichts in der neueren Zeit aus autobiographischen Zeugnissen* zusammengestellt. (Berlin, 1912. Weidmannsche Buchhandlung. 8-r., XVI + 542 lap.)

A szerkesztő.

Iskolánkban a fenti tárgyakon kívül tanítottam pár évig a latin nyelvet is, mint rendkívüli tantárgyat. Szerettem volna a növénytant is elvállalni, minthogy ezt a *scientia amabilis*-t mindig szenvedélyesen szerettem és Sajóhelyi Frigyes kollégám hajlandó is volt annak tanítását nekem átengedni, de az igazgató ebbe sehogysem akart beleegyezni.

A magyar irodalom tanításához már az alsó osztályokban gyűjtöttem a tárgyi anyagot. Nagyon sokat és tervszerűen olvastunk, nemcsak az iskolában, hanem házi olvasmányul és az Önképzőkörben is. Tanítványaimmal nagyon apróra feldolgoztam Arany Toldiját, melyet egész terjedelmében könyv nélkül megtanultam s tanítványaim közül sokan szintén egészen megtanultak. Arany Buda halálát és az összes balladákat elolvastuk s legtöbbször a balladáknak könyv nélkül is tudták. Olvastuk Bánk-bánt, annak szerepeit a tanulók között kiosztva. Így olvastuk Shakespeare Coriolanusát és a Julius Caesart, a Trónkeresőt, a Fenn az ernityő, nincsen kast, stb. Egész terjedelmében olvastuk a Zrinyiászt, Mikes Törökországi Leveleit, Gvadányit s más nagyobb műveket. Sok költeményt tanultak könyv nélkül, ebben felbuzdultak annak láttára, hogy minden betanulandó költeményt magam is tudtam könyv nélkül. Iskolánk a magyar nemzeti szellem és magyarság megszilárdítása körül vezető szerepet játszott.

Osztályaink nem voltak nagyon népesek, ami az eredményes tanítást, a tanítványainkkal való egyéni foglalkozást, a nevelés intenzitását biztosította. Tanítványainkkal együtt éltünk, együtt tanultunk s később egyes kiválóbb tanítványainkkal az iskolán kívül, az életben is szívesen és szeretettel találkoztunk és érintkeztünk. Szívesen vállaltam tanári elfoglaltságom mellett az osztályfőnöki teendőket, hogy mentől több időt szentelhessek nekik egyéni kiismerésükre és megítélésükre. Így az apai és fiúi viszony melegsége és szeretete fejlődött ki közöttünk. Volt tanítványaim később is ragaszkodással és szerető megemlékezéssel voltak irántam. Fegyelmetlenségi esetek nálam alig voltak. Osztálykönyvbe nem írtam be tanítványaimat. Szegénységi bizonyítványnak tartottam volna magamra nézve, ha a fölmerült rendetlenséget, gyerekcsínyeket magam nem tudtam volna elintézni s ezt az osztályfőnökre bíztam volna. Szokásom volt tanítványaimat a bizalmas *te* megszólítással illetni. De nem válogatás nélkül. Ezzel csak a valóban jókat, az érdemeseket tüntettem ki. Tapasztaltam, hogy tanítványaim némelyikének rosszul esett az ideig-óráig való megkülönböztetés és igyekezett szeretetemet kiérdemelni. Emlékszem egy anyára, aki így szólt hozzám: »Kérem, tanár úr, mit vétett Gyula fiam, hogy egy idő óta nem tegezi? Ha hibázott, büntesse meg, de kérem, ne magázza, mért ez nagyon fáj a fiamnak«. Megtettem az anya kívánságát és ez tényleg javító hatással volt a fiúra.

Mikor iskolánk már magasabb osztályokkal bővült, 1875-ben megalapítottam az Önképzőkört, mely intézményt tanulókoromban a gyulafehérvári és kolozsvári gimnáziumban megszerettem és hasznosnak tartottam az ifjak önálló munkásságának megkedveltetésére. Ifjaim szeretettel karolták fel és majdnem valamennyien tagjai lettek. A tanulók buzgó munkásságot fejtettek ki, ami különösen a magánolvasmányok feldolgozásában és az irodalmi ünnepélyek rendezésében nyilvánult meg. Ezeket mindig valamely nagy írónk, költőnk nevéhez, vagy más ilyen alkalomhoz fűztük. Tartottunk Vörösmarty-, Petőfi- és más alkalmi ünnepélyeket, ezeken körünk tagjai az irodalmi számokat szolgáltatták, a dal- és zenekör pedig az éneket, zenét. Különösen szép és lelkes munkásságot fejtettek ki ifjaink a zene művelésében, míg fáradhatatlan tanítványunk, *Vavri-necz Mór*, a budai székesegyház későbbi regens chorija, szervezte és vezette azt. Dísztermünk kicsiny volt nagyszámú vendégeink befogadására, kik között rendszeren megjelent *Gyulai Pál* is. Tanártársaim között akadt egy-kettő, aki nem jó szemmel nézte az ifjak önképzőköri működését s gyengébb tanítványainak tanulmányi elmaradását az Önképzőkör rovására szerette írni. Ezeknek a fiúknak okkal-móddal mindig védelmére keltem s igyekeztem a tanulásban is jobb eredmény elérésére buzdítani őket. A zene- és dalkör vezetését *Tankó János* kartársam vállalta el, aki gyakorlott zenész volt. Engem is ő vezetett be a zongorázás elemeibe, mikor a marosvásárhelyi gimnáziumban egy osztályba jártunk. Sokra nem vittem sem a zongorában, sem a gordonkában és hegedűben, mely hangszeren tanulásába fogtam egymásután. Már akkor is inkább nyelvtanulásra fordítottam minden időmet. Később megbántam, hogy a zenetanulást elhanyagoltam s szívesen feláldoztam volna egyet az elsajátított nyelvek közül, ha muzsikálni tudtam volna.

Az osztályfői teendőkön s az Önképzőkör vezetésén kívül könyvtárnokságot is vállaltam, mely tisztet viseltem és pontosan be is töltöttem, amíg az intézetben voltam.

Tanárkodásom tíz éve alatt tanártársaim közül többekre kedvesen emlékezem vissza. Sokaknak barátsága igazán örömet szerzett lelkemnek és gazdagította emberismeretemet. Tanári tanácskozó szobánk élénk és sokszor értékes vitatkozásoknak és eszmecsere-knek volt színhelye. Testületünkben több-kevesebb ideig sokan működtek, kik a tudomány, tanügy és közélet terén magas állásokat értek el. Mindig nagy büszkeséggel tekintettünk a mi nagy filozófus és esztetikus kartársunkra, *Péterfy Jenőre*, aki óráközökben is görög bölcsészek: Aristoteles és Plato olvasásával szórakozott s vetette meg alapját mély gondolkodásról és éles ítéletről tanuskodó magvas tanulmányainak. Minden komolysága és férfiassága mellett is igazi gyermekies romlatlanság és jókedvű humor lakott lelkében. Több éven át tanított iskolánkban *Hoitsy Pál*, a mennyiségtan

tudós professzora, aki mint a csillagászat művelője állott nagy tekintélyben előttünk. *Bayer József*, aki már akkor kezdett a színészet történetének adatgyűjtésével és megírásával foglalkozni, kedvességével és tréfás kedélyével szerezte meg magának mindnyájunk szeretetét. *Pósa Lajos* csak rövid ideig volt az intézet tanára. Azalatt kezdett a gyermekek számára költeményeket írni. Én buzdítottam őt arra, hogy ebben az irányban szolgáljon a múzsának. Követte tanácsomat és gyakran emlegette később, hogy az én lelkesítésemnek köszöni a gyermekirodalomban elért sikereit. *Szabó Endre* költő is tagja volt testületünknek. *Szathmáry György*, a Hon munkatársa, csak egy évig volt kartársunk, mert a tanári katedrát csakhamar felcserélte a képviselőséggel, s lett később a közoktatásügyi miniszteriumban az elemi iskolák ügyének vezetője. *K. Jónás Ödön*, a későbbi jeles műegyetemi tanár és országgyűlési képviselő, szintén kedves kartársunk volt több éven át és adott nekünk irányítást komolyságával és gazdag tapasztalataival. *Asbóth Oszkár* tanártársunk már akkor egyengette útját az egyetemi katedrára, melyen a szláv nyelveket adta elő. Én sokat tárgyaltam vele a bolgár irodalomról, melynek népköltési gyűjteményeiből kezdtem többet magyarra fordítani. Szeretettel gondolok vissza *Patthy Károly* tanártársamra, aki akkor spanyol drámaírók fordításával kezdett foglalkozni, később pedig Ibsen költészetében mutatta ki fordítói művészetét. *Peer Gynt* fordítása ritkítja párját a magyar műfordításban. Mint tanár is kitűnő volt. Nyugodtan, a bölcsész és gondolkodó pedagógus alaposágával és szeretettel tanított. Az intézetből való távozásomkor ő foglalta el tanszékemet. Tantárgyamnak, a magyar irodalomnak tanítását pedig *Tankó János* tanártársam vette át. Ő váltott fel engem az Önképzőkör vezetésében is. *Kiss Ernő János* kartársunk komoly, pontos, rendszerető tanár volt, a mértani rajzot és az ábrázoló geometriát szép sikerrel tanította, sok jeles rajzoló nevelt a műegyetemnek. Később a belvárosi reáliskolába ment át. Jó kartársunk volt *Orbán Antal*, a fizika tanára, kissé nyers, egyenes szókimondó, határozott egyéniség, amiért kellemetlenségei is voltak az igazgatóval, de az iskolának áldozta fel magát teljesen; szertárát, melyben egész nap foglalkozott, a maga pénzén is gyarapította. *Sajóhelyi Frigyes* tárgyát alaposan értő és szerető tanár volt, egyenes jellemű, kissé gúnyoros modorú, jó cimborá. A természetrajzi szertárt sok helyről beszerzett ajándéktárgyakkal gazdagította. *Tölgyi Gyula*, akit rendszeren Jules néven neveztünk, pedáns, formás, bonvivant legényember volt, szerette a francia irodalmat és francia modort. Tölgyi mellett *Chovancsák István* képviselte nálunk a francia kultúrát, melynek a katedrán lelkes szószólója és jó tanítója volt. Kezdetben *Pugin Leo*, svájci eredetű, de jó magyar érzelmű ember volt a francia nyelv tanára. Talán nem volt tanár, aki a tanulók dolgozatait oly pedánsan és behatóan javította volna, mint ő. Életének bizonytalán legalább egy harmadát dolgozatjaví-

tásra fordította. *Bánóczi József*, a rabbiszeminárium¹ későbbi igazgatója, ebben az iskolában kezdette meg tanári munkásságát. *Sacher Gusztáv*, Bárczy István polgármester édesatyja, a mértani rajz tanára, volt testületünk széniora és megértő kollégánk. *Vidéky János*, a szabadkézirajz művész tanára, annyira szerette tárgyát, hogy nagyon lebecsülte azokat a kollégákat, akik nem lelkesedtek a művészetért úgy, mint ő. Mint volt garibaldista, nagy rajongója volt Olaszországnak. Velem jó viszonyban volt, mert, mint mondá, van művészetkedvelő lelkem. Én is szerettem Olaszországot s vele gyakran olaszul társalogtam. Később a női iparrajziskolának lett igazgatója. Utóda *Lechner Gyula* lett, Petöfi és Madách német fordítója, aki pár év múlva ugyancsak a női ipariskolába ment át. Utána *Feszl László* vette át a művészi rajz tanítását. *Mendlik Alajos* a francia nyelv tanításában aratott szép sikereket; nyugodt, higgadt, jó pedagógus volt. *Vasváry Benő*, *Schneider János* földrajzot és történelmet tanítottak, *Eberling* (később: Éber) *József* a mennyiségtannak volt tanára és az igazgatónak segédje az irodai munkákban. *Markovics Iván*, a Gabelsberger rendszerű magyar gyorsírás megalapítója, több éven át tanította a gyorsírást.

Tanárságom első éveiben még belső munkatársa maradtam a Hon szerkesztőségének, hol majdnem nap-nap után alkalmam volt látni Jókai Mórt, a mi rajongva szeretett szerkesztőnk, aki reggelként hozta a lap tárcájában napvilágot látó regényeinek kéziratát. A Honnál, egyéb hírlapírói munka mellett, tudósításokat írtam az Akadémia és irodalmi társaságaink üléseiről. Sokat dolgoztam más lapoknak is, legtöbbit a Fővárosi Lapoknak és a Vasárnapi Ujságnak. Amellett szorgalmasan dolgoztam Firduszi Sáhnáméjának és Hafiz dalainak fordításán, mely utóbbiból két kötetke látott napvilágot. Omer Khejjám teljes rubájátját már 1872-ben kiadta Aigner Lajos az én fordításomban.

A magyar királyi honvédség kötelékében tettem eleget katonai kötelezettségemnek s mint hadnagy részt vettem 1873-ban a dandártanostályban Egerben. Három hónapi távollétem alatt *Simonyi Zsigmond*, a későbbi egyetemi tanár helyettesített katedrámon.

Itt akarok megemlékezni katonáskodásom egy epizódjáról. 1877-ben folyt az orosz-török háború. A magyarok rokonszenve a török testvérek részén foglalt állást, aminek a főváros ifjúsága és polgársága élénk tüntetésekben adott kifejezést. Én a török nyelv tanulására ingyenes kurzust nyitottam, melyen fővárosunk előkelőségei közül száznál többen vettek részt és néhányan nagy kitartással elég szép jártasságot szereztek a gyakorlati nyelvben. Mikor Tahir bej, a magyar diákok konstantinápolyi látogatásának viszonzásául a szultánnak 30 Korvinából álló ajándékát hozta nekünk s a kedves bejt a bécsi udvar nem engedte Budapestre jönni, hanem Bécsbe

¹ Helyesebben: az izr. tanítóképzőintézet (*Szerk.*).

irányította s ott vették át tőle a Korvinákat, Budapest küldöttségével én is Bécsbe mentem a szultán küldöttének üdvözlésére. A török szoftaküldöttség budapesti fogadására alakult fogadóbizottság, mely az Arany Sas szállodában tartotta üléseit, engem tisztelt meg a bizottság elnöki tisztiségének ellátásával s már elkészültünk a teljes fogadási programmal, mikor, a vendégek megérkezése előtt pár nappal, egy honvéd őrmester jelent meg a lakásomon s báró Fejérváry Géza honvédelmi államtitkár megbízásából azt a szóbeli parancsot közölte feleségemmel, minthogy engem nem talált otthon, hogy az elnökségről mondjak le s a törökök itt tartózkodása alatt ki ne menjek a lakásomból. A bizottság és a sajtó éles támadást intézett ez erőszakosság ellen. Ekkor Kammermayer Károly polgármester magához hivatott és tudtomra adta, mint székesfővárosi alkalmazottnak, hogy elvárja tőlem, hogy részt veszek a fogadásban és a török küldöttség vezetésében. Ennek örömmel tettem eleget, annál inkább, mert később a kormánylapok az államtitkárnak parancsát odamódosították, hogy csak azt tiltotta meg nekem, hogy honvédtiszt formaruhában jelenjek meg a fogadási ünnepélyeken. Talán felesleges is megjegyezni, hogy ez nekem eszemágában sem volt. A fogadási ünnepségeken helyettem Tankó Samu tanítványom mondott török beszédet, de már a Hungáriában én fogadtam és köszöntöttem őket. Hatnapi itt tartózkodásuk alatt legalább száz török és magyar beszédet mondtam. Álapon be is rekedtem, ami miatt Jelenfy Kornél gégeorvos jó sokáig kezelt engem.

Tanári működésem egész ideje alatt sokat dolgoztam a Földrajzi Társaságban, mely mindjárt az első évben titkárává választott meg Ebben a működésemben ért az a megtiszteltetés, hogy a Társaság 1880-ban megbízott a következő évben Velencében tartandó III. nemzetközi földrajzi kongresszussal kapcsolatban rendezett kiállítás munkájával. Közül egy évig foglalkoztam ennek előkészítésével és rendezésével. Szükségét érezve annak, hogy olasz nyelvi ismereteimet mélyebb mederben gazdagítsam, olasz nyelvi órákat vettem egy nyelvmestertől. Annál emlékezetesebb reám nézve ez a kiképzésem, mert Péterfy Jenő tanártársam is részt vett velem a tanulásban s együtt versenyeztünk az élvezetes munkában. A kiállítás fényesen sikerült. A magyar kiállítás kapta a legtöbb kitüntetést. Reám nézve pedig kedves emlékű maradt azért is, mert a rendezés alatt előzetesen is leutaztam Itáliába s több hónapra keresztül laktam olasz földön. Változást is okozott életem további folyásában. Mert mikor hazajöttem Velencéből, Trefort Ágost miniszter felszólított, hogy vállaljam el a fiumei állami főgimnázium igazgatói állását. Több hónapi habozás után a miniszternek hozzám intézett írásbeli meghívására, hogy vállaljam el az állást és közöljem vele föltételeimet, végre 1882 márciusában igenlő választ adtam. Erre a miniszter úr átvett az állam szolgálatába, elfogadván pontról-pontra föltételeimet. Leköszöntem székesfővárosi tanári.

állásomról. Elbúcsúztam tanítványaimtól, rosszul esett lelkemnek, hogy a nyolcadik osztálybeliékkel, kiknek sok éven át osztályfőnöke voltam, nem mehettem érettségire. Osztályom egy díszes albummal ajándékozott meg, melyet ma is kegyelettel őrzök szeretetük emlékeül. Tanártársaimtól a városligeti Klemens-féle vendéglőben tartott vacsorán vettem búcsút s április 1-én kiutaztam Olaszországba. Ottani több hónapi tanulmányaim befejezése után elfoglaltam Fiumében állásomat. Hét év mulva, 1889-ben gróf Csáky Albin miniszter felszólítván engem, hogy vállaljam el a kolozsvári tankerület főigazgatói állását, február havában búcsút vettem az akkor verőfényben ragyogó magyar tengerparti várostól, melynek lakói fényes jubileumi ünnepséggel búcsúztak el tőlem. Kolozsvárott a legkeményebb tél fagyos világában találtam magam.

Csak másfél évet töltöttem szűkebbkörű szülőházamban, hol tanuló éveim szép emlékei elevenedtek föl lelkemben. Gróf Csáky miniszter 1890-ben meghívott a Ferenc József-nevelőintézethez kormányzónak, mely állásban egyben megbízattam a Budapest-fővárosi tankerület főigazgatóságával is. Így kerültem éppen tíz év mulva újra hivatalos összeköttetésbe az én előbbi iskolámmal is, hol tanártársaim közül többekkel megint találkoztam és megújítottam a régi barátság kötelékeit. Huszonkét évig állottam a tankerület élén, mialatt intézetünk megünnepelte főnállásának huszonötödik évfordulóját. Most, hogy szerencsésen megértük annak félszázados jubileumát is, hálát adok az isteni Gondviselésnek, hogy annyi viszontagság után ezt az időt megélnünk engedte s boldog vagyok, hogy kartársaimmal együtt visszatekinthetek annyi időn át a valláserkölcös nevelés és magyar nemzeti kultúra terén folytatott munkásságunkra.

*

Megjegyzés E kegyelettel közölt rövid emlékezésnek szerzője a XIX. és XX. század fordulóján tanügyi életünknek egyik legszélesebb munkakörű gyakorlati vezető-pedagógus egyénisége, a Magyar Paedagogiai Társaságnak 50 évvel ezelőtt egyik alapítója, 30 éven át rendes, 15 éven át tiszteleti tagja és 24 éven át alelnöke, szorgalmas felolvasója és folyóiratunknak munkatársa, *Dr. Erődi-Harrach Béla* (1846—1936), ki majdnem félszázadon át, 1871-től 1919-ig tartó tanügyi pályáján előbb mint középiskolai tanár s főleg, később, 1892-től 1919-ig mint a budapesti tankerület főigazgatója, 28 éven át nagyjelentőségű munkát végzett a főváros középiskolai oktatásának az egész országra nézve irányító jellegűvé fejlesztésében. Az itt közölt emlékezéseket 1921-ben írta abból az alkalomból, hogy az intézet, melyben rendes tanári működését megkezdte, a mai budapesti VIII. kerületi községi Vörösmarty Mihály-gimnázium, akkor még VIII. kerületi Horánszky-utcai reáliskola a jelzett esztendőben az intézet ötvenéves évfordulójának megünneplésére készült s a volt tanítványok Szövetsége az említett évfordulót »album« kiadásával akarta megünnepelni. A könyv az akkori nehéz körülmények között, 1921-ben költség

hiányában nem jelenhetett meg. Erődinek *Emlékeimből* c. kéziratát az iskola levéltára őrzi.¹ Az emlékiratot az iskola jelenlegi vezetőjének, Lenkei Lehel igazgatónak engedélyével közöljük.

E kis posztumusz emlékirat a székesfővárosi középiskolai oktatás történetének egyik valóban érdekes dokumentuma, mely szerzője tanügyi pályáján kifejtett munkásságának, tanári fejlődésének eseményein és a kiegyezés utáni kor első jeles tanárnemzedéke egyik részének különösen jellemző ambícióján és szorgalmár: kívül megismerteti az olvasóval sok derék kor- és kartársának pompás, rövidre fogott, néhány soros tanári jellemrajzát s ebben több jeles pedagógus, köztük egészen kiváló, nagynevű emberek (Péterfy Jenő, Bayer József, Pósa Lajos, Hoitsy Pál, Szathmáry György, Szabó Endre, Jónás Ödön, Asbóth Oszkár, Patthy Károly, Bánóczi József, Lechner Gyula, Simonyi Zsigmond, s a csak néhány hónappal ezelőtt elhunyt Sajóhelyi Frigyes, stb.) együttműködésének nagy jelentőségét, egész sor olyan régi, jeles tanárét, kik a kiegyezés utáni kor fővárosi kultúrájának úttörői voltak.

Megismerünk belőle ma újaknak, »modern«-eknek látszó pedagógiai elveket, eljárásokat, módszerbeli dolgokat, melyek azonban ez emlékezések szerint mint már régóta meglevők jelentkeznek. 70 évvel ezelőtt is s melyek igazolják, hogy nincs új dolog a nap alatt s nem szabad elbiznunk magunkat legújabb pedagógiai és didaktikai panaceáinkban.

Adalékokat kapunk egyetemi oktatásunk lényegének megismeréséhez a XIX. század hatodik évtizedében, főleg az akkori görög nyelvi oktatás jellemzéséhez; a múlt század hetvenes évei egyik legjelesebb tudósának és egyetemi tanárának, a magyar irodalomtörténetírás atyjának, Toldy Ferencnek tanári jellemrajzához, a régibb középiskolai tanárok sokoldalú pedagógiai gyakorlatához és érdeklődéséhez. E mellett az emlékezés igen jól bevilágít a középiskolai irodalomtörténeti oktatás lényegének, az irodalmi olvasmány kialakulásának első szakaszába; a költemények s egyéb irodalmi remekek könyv nélkül tanulásának didaktikájába; Arany János Toldija iskolai szerepének megindulásába és lassankinti kifejlődésébe; az iskolai önképzőkörök nevelői és didaktikai szerepébe egészen a múlt századbéli hatvanas évekig visszamenőleg. Fölismerjük az első példászerű útmutatásokat a helyes tanári magatartás és bánásmód nevelői feladatához, szinte a mai ú. n. *osztályfőnöki óra előzményeit*.

Sok aprólékos pedagógiai és didaktikai fogás és ötlet, egy Istentől föl-kent és ihletett valódi pedagógus gazdag lelki világának egy-egy sugara bukkán föl, e kedves hangú emlékezések során, melyek 60—70 év távolából csendülnek felénk és teljes érvényben élnek a modern iskolában is. Legrokon-szenvesebbek és legértékesebbek azok a megjegyzések és adalékok, melyek a féltve őrzött tanári lelkiismeret és függetlenség kérdésével kapcsolatosak. Még sok más érdekes szempontot is kihámozhat a figyelmes pedagógus olvasó e tömör stílusú kis emlékiratból, mely legutóbbi félszázadi iskola-történeti irodalmunknak nyilvánvalóan becses adaléka.

¹ Lásd: A budapesti VIII. kerületi községi Vörösmarty Mihály-gimnázium Értesítője az 1935—36-ik iskolai évről az iskola fennállásának 65. évében (Budapest, 1936. 3-ik lap.).